

Η ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας (1776-1831) ήταν Έλληνας διπλωμάτης και πολιτικός. Διετέλεσε ύπουργος Έξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και αργότερα πρώτος Κυβερνήτης του νέου ελληνικού κράτους κατά τη μεταβατική περίοδο κατά την οποία η χώρα τελούσε υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων¹. Ως Κυβερνήτης –με έπταετή θητεία– εξέλεγε στις 14 Απριλίου 1827 από την Έθνική Συνέλευση της Τροιζίνας. Από τη θέση του Κυβερνήτη ήρθε σε προστριβή με τους τοπικούς αξιωματούχους, με αποτέλεσμα τη δολοφονία του στις 9 Οκτωβρίου 1831, στο Ναύπλιο, από τον αδελφό και τον γιό του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, σε αντίποινα της φυλάκισης του τελευταίου.

Ως Κυβερνήτης ανέκρινε την ίδρυση της Έλληνικής Πολιτείας και προώθησε σημαντικές πολιτικές για την οργάνωση της κρατικής μηχανής, καθώς και για τη θέσπιση του νομικού πλαισίου της νέας πολιτείας. Τα όράματά για μια ελεύθερη Ελλάδα, ανεξάρτητη και κοινωνικά δίκαιη, βρήκαν σε μεγάλο

¹ Όταν έφτασε στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, η Έπανάσταση βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη. Εκκρεμούσαν ο βαθμός ανεξαρτησίας του κράτους (αν θα ήταν αυτόνομο ή ανεξάρτητο) και ο καθορισμός των συνόρων του. Ακόμη, δεν είχαν σταματήσει οι πολεμικές επιχειρήσεις. Η τελευταία μάχη δόθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1829 στην Πέτρα της Βοιωτίας, όπου ελληνικές δυνάμεις με επί κεφαλής τον Δημ. Υψηλάντη επικράτησαν επίλεκτων τουρκικών δυνάμεων. Λίγο αργότερα, χάρη και στους επιδέξιους χειρισμούς του Κυβερνήτη, η Ελλάδα όχι μόνο αναγνωρίστηκε κράτος ανεξάρτητο (Πρωτόκολλο της Άνεξαρτησίας, 1830), αλλά και διεύρυνε τα σύνορά της ενσωματώνοντας όλα τα εδάφη νοτίως της γραμμής Αμβρακικού κόλπου-Παγασιτικού κόλπου (Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, 1832). Το ελληνικό κράτος θα περιελάμβανε τη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο, τα νησιά του Αργοσαρωνικού, την Εύβοια, τις Κυκλάδες και τις Σποράδες.

βαθμὸ πρόσφορο ἔδαφος καὶ δικαίωση κατὰ τὴ βραχύβια ἀλλὰ γόνιμη κυβερνητικὴ τετραετία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια. Στὰ προτάγματα αὐτῆς τοῦ τῆς πολιτικῆς ἐνέταξε καὶ τὴ φροντίδα τοῦ περὶ Παιδείας καὶ Ἐκκλησίας, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο θ' ἀναφερθοῦμε στὴν παρούσα εἰσήγηση².

Ὁ Καποδίστριας βρῆκε τὴν Παιδεία διαλυμένη καὶ στὴν οὐσία μὴ λειτουργοῦσα λόγῳ τῶν χρόνων τοῦ πολέμου ἀπὸ τὸ 1821 καὶ μετὰ. «...Διὰ τὰ σχολεῖα χρειάζονται οἰκήματα, ἐγὼ δὲ φθάσας ἐνταῦθα εὗρηκα μόνον καλύβας ὅπου ἐσκεπάζοντο πλῆθος οἰκογενειῶν πειναλέων»³. Οἱ ιδέες τοῦ Καποδίστρια γιὰ τὴν παιδεία τῶν Ἑλλήνων πήγαζαν ἀπὸ τὸ Πιστεύω του. Συνοπτικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος ἔγραφε: «...Ἀποτελεῖ Θεία τιμὴ τὸ νὰ ἀναθρέψει κάποιος Ἑλληνόπαιδες, μὲ τὶς γνώσεις τῆς Ἱερᾶς μας Θρησκείας, νὰ τοὺς ἐκπαιδεύσει στὴν πάτριον γλῶσσα καὶ νὰ τοὺς προπαρασκευάσει γιὰ ἀνώτερες πανεπιστημιακὲς σπουδές»⁴. Δὲν εἶναι τυχαία ἡ ἴδρυση Ὑπουργείου «ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας», μὲ γραμματέα τὸν Νικόλαο Χρυσόγελο (δάσκαλο στὸ ἐπάγγελμα), ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα, μὰ συνύπαρξη ποὺ ὑπάρχει μέχρι καὶ σήμερ⁵. Στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1829 ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Καποδίστριας ἔγραφε ὅτι: « (...) ἡ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματεία, εἶναι δύο ὑπηρεσίες ἀχώριστες ὡς μίαν ἐχούσας ἀρχὴν, τὸν Πατέρα Φῶτων, καὶ πρὸς ἓνα συντρεχούσας σκοπὸν, τὴν ἠθικὴν

² Ἡ εἰσήγησί μου αὐτὴ –ἡ ὁποία ἐνταῦθα δημοσιεύεται ἐμπλουτισμένη– παρουσιάσθηκε, ὑπὸ τὴν προγενέστερη ιδιότητά μου ὡς Σχολικοῦ Συμβούλου Θεολόγων Φθιώτιδος, στὴν ἐπιστημονικὴ Ἡμερίδα «1821 καὶ Ἐκπαίδευση» ποὺ διοργάνωσε τὸ Περιφερειακὸ Κέντρο Ἐκπαιδευτικοῦ Σχεδιασμοῦ (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) Στερεᾶς Ἑλλάδος, στὶς 23 Μαρτίου 2021 μὲ ἀφορμὴ τὴ ἐπέτειο τῶν 200 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν λόγω Ἡμερίδας δημοσιεύθηκαν σὲ Συλλογικὸ Τόμο (ISBN 978-618-85624-1-7), Ἔκδ. ΠΕΚΕΣ Στ. Ἑλλάδος, Λαμία, 2022. Τὸ θέμα τῆς συγκεκριμένης εἰσηγήσεως ἀποκτὰ καὶ στὶς μέρες μας πρόσθετο ἐνδιαφέρον μετὰ τὸν θόρυβο ποὺ προκάλεσε τὸν περασμένο χειμῶνα σὲ μερίδα σχολιαστῶν ἡ προβολὴ τῆς κινηματογραφικῆς ταινίας «Καποδίστριας» τοῦ Γιάννη Σμαραγδῆ, παρ' ὅτι ἔτυχε τῆς εὐρείας ἀποδοχῆς τοῦ κοινοῦ ἔχοντας ξεπεράσει τὶς 800.000 εἰσιτήρια σὲ ἓνα διάστημα μικρότερο ἀπὸ δυὸ μῆνες (τέλη Δεκεμβρίου 2025 – τέλη Φεβρουαρίου 2026). Μὲ ἐπαινετικὰ λόγια μίλησε γιὰ τὴν ταινία «Καποδίστριας» ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἀποτελεῖ «(...) ἓνα μοναδικὸ ἐπίτευγμα, ἓνα ἀληθινὸ κατόρθωμα (...)», χαρακτηρίζοντάς την ὡς «(...) ἓνα "καρδιογράφημα" τῆς ἐλλαδικῆς ἱστορίας (...)», βλ. «Ἐλευθερία» Λαρίσης, 17.02.2026, σ. 12.

³ <https://www.kapodistrias.info/paideia/itan-o-kapodistrias-fotosvestis-eleos> (Ψηφιακὸ ἀρχεῖο, ἀνάκτησις, 28.02.2026)

⁴ «Ὅπου ἀνωτέρω.

⁵ Στὴ μορφή καὶ ὀνομασία τοῦ Ὑπουργείου «Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων», στὸ πλαίσιο, ὡστόσο, μᾶς πολὺ χαλαρότερης/ἡπιότερης σχέσης μὲ διακριτοὺς ρόλους Πολιτείας-Ἐκκλησίας, μὲ τὴν Ἐκκλησία αὐτοδιοικουμένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Χάρτι (Ν. 570/1977).

τῶν πολιτῶν διαμόρφωσιν»⁶. Πίστευε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ νεολαία θὰ μπορούσε νὰ ἐμβαπτισθεῖ στὸν «ἀληθῆ πολιτισμὸν» μόνον στὸ πλαίσιο ἐνὸς ἀποτελεσματικοῦ συστήματος Παιδείας (καὶ ὄχι ἀπλῶς Ἑκπαίδευσης). Τὴ διαφορὰ μεταξὺ παιδείας καὶ ἐκπαίδευσης, ἦτοι μεταξὺ σφυρηλατήσεως ἥθους πολιτῶν καὶ προσκλήσεως (χρηστικῶν-τεχνικῶν) γνώσεων, ἀντιστοίχως, ὁ Καποδίστριας τί συνοψίζει ἐπιγραμματικά σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν στενὸ του συνεργάτη σὲ θέματα Παιδείας Ἀνδρέα Μουστοξύδη, ὡς ἑξῆς: «Τὰ σχολεῖα δὲν εἶναι ἀπλῶς τόποι προσκλήσεως γνώσεων, ἀλλὰ κυρίως φροντιστήρια ἠθικῆς, χριστιανικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς»⁷. Ἔτσι τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων προσανατολίστηκε πρὸς τὴν ἑλληνοχριστιανικὴ παράδοση καὶ δόθηκε ἰδιαίτερη βαρύτητα στὴν ἐθνικὴ διαπαιδαγώγηση, στὴ δημιουργία πολιτῶν-μελῶν ἐθνικοῦ κράτους καὶ στὴ σύζευξη θρησκείας καὶ παιδείας, γιὰ τὴν ἀνόρθωση τοῦ φρονήματος τῶν πολιτῶν⁸.

Πρῶτο μέλημα τοῦ νέου Κυβερνήτη μὲ τὴν ἄφιξή του στὴν Ἑλλάδα τὸ 1828 ἦταν ἡ ὁργάνωση τῆς ἐκπαίδευσης σὲ μιὰ χώρα γεμάτη ἐρείπια καὶ φτώχεια. Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ μὲ τὸν Γαλλοελβετὸ φιλέλληνα Ἰωάννη Ἐυνάρδο ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Εἶμαι ἀποφασισμένος νὰ στηρίξω τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο μεγάλας βάσεις, τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν»⁹. Μετὰ ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια πολέμου καὶ τὴν ἀποδιάρθρωση τῶν σχολείων ποὺ λειτουργοῦσαν σὲ διάφορες περιοχές, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔπρεπε νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἄλλωστε, πολλὰ ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν σχολείων ποὺ εἶχαν ἰδρυθεῖ καὶ λειτουργοῦσαν στὰ χρόνια τῆς Ὄθωμανικῆς κυριαρχίας στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ στὰ μέρη ποὺ ζοῦσε ὁ ἑλληνισμὸς τῆς διασποράς εἶχαν ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ γερμανικὰ καὶ γερμανόφωνα πρότυπα. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα, ὁ Καποδίστριας ζοῦσε στὴν Ἑλβετία. Ἐκεῖ γνώρισε τὸν «πατέρα» τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς, Pestalozzi. Μὲ τὸν Pestalozzi, γεννήθηκε ἡ ιδέα τῆς λαϊκῆς μόρφωσης. Σύμφωνα μὲ τὸν μεγάλο παιδαγωγό, ὁ λαὸς γιὰ νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του χρειάζεται τὴν στοιχειώδη μόρφωση γιὰ ὅλους εὐθύνη τῆς Πολιτείας. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἄποψη ποὺ υἱοθετοῦσε καὶ ὁ Καποδίστριας. Ἀκόμα, στὴν Ἑλβετία, χάριν στὸν Ἑλβετὸ

⁶ Ἐγκύκλιος 20/1/1828, βλ. ἱστοσελίδα «Τὸ Ρωμαῖκο»: «Ὁ Καποδίστριας μιλάει...», <https://toro-maiiko.com/o-kapodistrias-milaei/> (ἀνάκτηση, 28.02.2026)

⁷ Ἰωάννη Καποδίστρια, *Κείμενα*, Ἐπιστολὴ 2, ἐκδ. ΟΕΔΒ, Ἀθήνα, 1976, σ. 75.

⁸ Διαμαντῆ Δημητρίου, «Ἡ Ἑκπαίδευση κατὰ τὸν Καποδίστρια», *Ἐπιστημονικὸ Βῆμα* τχ. 6, ἐκδ. Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας Ἑλλάδος (ΔΟΕ), Ἀθήνα, 2006, σ. 24.

⁹ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» (Ι.Ε.Ε.), Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. ΙΒ', σ. 589.

παιδαγωγὸν Emmanuel Fellenberg, ὁ Καποδίστριας ἐμπνεύστηκε γιὰ τὸ ἰδεῶδες σχολικὸ πρότυπο τῆς Ἑλλάδας. Ὁ Fellenberg ὑποστήριξε τὸν συνδυασμὸ πνευματικῆς καὶ χειρωνακτικῆς ἐργασίας (κάτι σὰν τὸν σημερινὸ θεσμὸ τῆς «Μαθητείας») καὶ τὴν προώθηση τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης στὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα καὶ ἰδιαίτερα στὰ ὀρφανὰ παιδιά. Σύντομα, στὸ πλευρὸ τοῦ Κυβερνήτη βρέθηκαν ἀξιόλογοι λόγοι μὲ σκοπὸ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδος: ὁ Γεώργιος Γεννάδιος (ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας), ὁ Γρηγόριος Κωνσταντῆς (λόγιος κληρικὸς ἀπὸ τῆς Μηλῆς Πηλίου), ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος (γραμματέας Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Ἐκπαίδευσης, κ.λπ.), ὁ Ἰωάν. Βενθύλος (φιλόλογος), ὁ Ἰωάν. Κοκκῶνης (παιδαγωγός, μεταφραστὴς τοῦ «Ὁδηγοῦ τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς» τοῦ Γάλλου παιδαγωγοῦ Ch. Sarasin), ὁ Ἀνδρέας Μουστοξύδης (φιλόλογος, ἀρχαιολόγος ἐκ Κερκύρας), ὁ Κων. Κοκκινάκης (συνεργάτης τοῦ Θεόκλητου Φαρμακίδη στὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Ἑρμῆς ὁ Λόγιος» ἔπειτα ἀπὸ παρότρυνση τοῦ Κοραῖ), ἀργότερα δὲ καὶ ἄλλοι.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προτεραιότητα στὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευση, ἄλλα κεντρικὰ σημεῖα τῆς ἐκπαιδευτικῆς φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς τοῦ Καποδίστρια ἦταν: ἡ κοινωνικὴ χρησιμότητα τῆς ἐκπαίδευσης, ὁ σταδιακὸς ἐξευρωπαϊσμὸς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἡ ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησις, ἡ προτεραιότητα στὴν ἠθικὴ-χριστιανικὴ ἀγωγή τῶν νέων, ἡ πολιτικὴ ἀγωγή, ἡ κρατικὴ ἐποπτεία τῆς ἐκπαίδευσης καὶ ἡ ἀντίθεση στὸν σχολαστικισμό. Ἀξίζει νὰ σημειώσουμε ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁργάνωση τῆς μέσης καὶ κατώτερης ἐκπαίδευσης, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας εἶχε προσωπικὴ ἐμπειρία ὡς ἐπιθεωρητὴς τῆς Δημόσιας Ἐκπαίδευσης στὰ χρόνια τῆς Ἰονίου Πολιτείας. Ἐξ αἰτίας τῆς ἑλλειψῆς χρημάτων, ἀπνύθηκε θερμὴ ἐκκλιση πρὸς τοὺς εὐποροὺς Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ γιὰ ἐθελοντικὰς προσφορές, ὅπου βρῆκε μεγάλῃ ἀνταπόκριση. Ἐπίσης, ὑποχρέωσε τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια νὰ προσφέρουν χρήματα γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων.

Τὸ ἐκπαιδευτικὸ του πρόγραμμα ὁ Καποδίστριας τὸ στήριξε στὴν πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς του καὶ τὴν ἑλληνικὴ, πάντοτε στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς ἐσωτερικῆς του πολιτικῆς. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀκολούθησε διατυπώνεται στὸ διάγγελμα ποὺ ἀπνύθηκε στὴ Δ΄ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, στὸ Ἀργος, στίς 30 Ἰουλίου 1829. Στόχος του ἦταν νὰ ἐνισχύσει τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα¹⁰, νὰ συστήσει «σχολεῖα τυπικὰ» καὶ, παράλληλα, νὰ ἰδρύσει «σχολεῖα

¹⁰ Τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, ποὺ καθιερώθηκαν στὴν Ἑλλάδα κυρίως ἐπὶ Καποδίστρια (19ος αἰ.), ἦταν μιὰ ἐκπαιδευτικὴ μέθοδος ὅπου οἱ πιὸ προχωρημένοι μαθητὲς («πρωτόσχολοι») δίδασκαν τοὺς μικρότερους, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη ἑνὸς δασκάλου, γιὰ τὴν ταχεῖα διάδοσις τῆς βασικῆς ἐκπαίδευσης. Ἐπικεντρώνονταν σὲ ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ, λύνοντας τὸ πρόβλημα

άνωτέρας τάξεως διὰ τοὺς νέους Ἕλληνας, τόσον τοὺς ἀφιερωθησομένους εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ὅσο καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ὑπηρετήσουν τὴν πατρίδα, εἰς τὰ πολιτικά ἢ νὰ διατρέξουν τὸ στάδιον τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας». Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς τοῦ Pestalozzi, ἐπικεντρώνει τὴν προσπάθειά του στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση μὲ ἐπαγγελματική προοπτική. Πίστευε ὅτι τὸ βάθρο πάνω στοῦ ὁποῖο θὰ ἔπρεπε νὰ στηρίζεται τὴν ἐκπαιδευτική του πολιτική εἶναι ἡ σχέση ἐκπαίδευσης-παραγωγῆς. Γιὰ τὴν ὁμοιογενῆ ὁργάνωση τῆς λαϊκῆς παιδείας σὲ μία ἐνιαία μεθοδολογικὴ ἀρχὴ ἐπιλέχθηκε ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος, ποὺ εἶχε εἰσπληθεῖ ἡ «ἐπὶ τῆς προπαιδείας» ἐπιτροπή. Πρωταρχικός του στόχος ἦταν ἡ ὁργάνωση τῆς παιδείας καὶ ἡ ἐκπόνηση γενικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος.

Ὁ Καποδίστριας ἤθελε ἓνα Ἐθνικὸ Σύστημα Παιδείας προφυλαγμένο ἀπὸ τὴς προπαγάνδης τῶν ξένων, ποὺ ὑπονόμευαν τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη. Ταυτόχρονα, ἤθελε «κληρικούς ἀξιους τῆς ἀποστολῆς των, διδασκάλους τῆς ἀρετῆς μετὰ λόγου καὶ εἰσπλητὰς τῶν καλῶν πράξεων, μὲ πρακτικὸν παράδειγμα», ὅπως ἔγραφε στὴν Ἐγκύκλιό του, τῆς 18ης Δεκεμβρίου 1829. Γιὰ νὰ προχωρήσει σ' αὐτό, ἔκανε τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ Πρωτοβάθμιο Ἐκκλησιαστικὸ Σχολεῖο, μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ ἐξελιχτεῖ σὲ Θεολογικὴ Ἀκαδημία. Μάλιστα, γι' αὐτὸ συνέταξε ὁ ἴδιος τὸν πρῶτο εἰδικὸ κανονισμὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τοῦ σχολείου, ποὺ ἦταν «ἓνα κείμενο βαθύτατα πνευματικόν, ποὺ μόνον ἓνας πνευματικὸς ἄνθρωπος μποροῦσε νὰ γράφει», ὅπως σχολίασε ἡ ἐρευνήτρια τοῦ ἔργου του, Ἑλένη Κούκου. Δυστυχῶς, μετὰ τὸν πρόωγο θάνατο τοῦ ἱδρυτῆ της, ἡ Σχολὴ αὐτή, ἀπὸ ἔλλειψη οἰκονομικῶν πόρων, διαλύθηκε, χωρὶς νὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἐξέλιξίς της. Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ πρῶτο σοβαρὸ πλῆγμα στὴν ἐκπαίδευση τῶν ἐν Ἑλλάδι κληρικῶν.

Τεράστιο τὸ ἐκπαιδευτικὸ ἔργο, ποὺ ὁμοίῳ του δὲν ὑπάρχει στὴ νεώτερη ἑλληνικὴ ἱστορία. Κι ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ ἐπιβάλλει κάποια ἔτοιμα πρότυπα, παρμένα ἀπὸ ἄλλες προηγμένες χῶρες, σφάλμα στοῦ ὁποῖο ὑπέπεσαν αὐτοὶ ποὺ τὸν διαδέχτηκαν (Βαυαροί), ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι.

Ὅλες οἱ προσπάθειες συγκρότησης τῆς ἐκπαίδευσης ποὺ ἔλαβαν χώρα σὲ λιγότερο ἀπὸ τέσσερα χρόνια ἐπὶ διακυβέρνησης τοῦ Καποδίστρια (γιὰ τὴν ἀκρίβεια: τρία χρόνια, ὅκτῳ μῆνες καὶ εἴκοσι μὴ μέρη [26 Ἰανουαρίου 1828 - 9 Ὀκτωβρίου 1831]¹¹) ἦταν ἓνα σημαντικὸ ἐπίτευγμα.

ἑλλειψης δασκάλων. Ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος εἶχε ἐπινοηθεῖ στὴν Ἀγγλία. Στὸν ἑλληνικὸ χῶρο τὰ πρῶτα ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα ἰδρύθηκαν στὰ Ἑπτάνησα.

¹¹ Κατὰ μία ἄλλη ἀποψη-ἐκδοχή: «Κυβέρνησε μόνον 2 χρόνια (1828 & 1829), διότι μετὰ κυβερνοῦσε

Ὁ Καποδίστριας πραγματοποίησε ἓνα τεράστιο ἐκπαιδευτικὸ ἔργο ποὺ ὁμοίό του δὲν ὑπάρχει στὴ νεώτερη ἑλληνικὴ ἱστορία. Καὶ ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ ἐπιβάλλει κάποια ἔτοιμα πρότυπα, παρμένα ἀπὸ ἄλλες προηγμένες χώρες, σφάλμα στὸ ὁποῖο ὑπέπεσαν αὐτοὶ ποὺ τὸν διαδέχτηκαν (Βαυαροὶ), ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι. Τὸν ἀμφισβήτησαν πολλοί, ἀπὸ τότε μέχρι καὶ σήμερα, κι ἐκεῖνος ἔδινε τὴν ἀπάντησι σὲ ὅλους: «Δὲ ξεῖ ὁ ἄνθρωπος, ξεῖ τὸ ἔργο του»¹².

«...Τηλικάυτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἄμλλα, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἀνεβλάστησαν ὡς ἐκ θαύματος σχολεῖα καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔτος ὁ ἀριθμὸς τῶν διδαχθέντων ἀνὰ πᾶσα τὴν Ἑλλάδα, μὴ ἔχουσα τότε πλέον τῶν ἐξήκοντα (60) μυριάδων (10.000) κατοίκων, ἀνέβη εἰς ἑξ χιλιάδας νέων, τὸ δὲ δεύτερον, μόλις λήξαντος τοῦ πολέμου, ὑπῆρχον ἑκατὸν τριάκοντα ἀλληλοδιδασκτικὰ καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ ἐφοίτουν χιλιάδες δώδεκα», ἀναφέρει ὁ Νικόλαος Δραγοῦμης¹³.

Τὸ 1829 φοίτησαν στὴν Ἑλλάδα 6.000 παιδιὰ στὰ ἰδρυθέντα δημοτικὰ σχολεῖα, ποὺ ἔφθασαν ἀργότερα τοὺς περίπου 10.000 μαθητές. Τὰ σχολεῖα γρήγορα ἔφθασαν στὰ 111. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐκθεσι τοῦ Ν. Χρυσόγελου, Γραμματέα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημόσιας Ἐκπαίδευσης, τὰ λιγοστὰ σχολεῖα τοῦ Ἀγῶνα εἶχαν ἀυξηθεῖ μέχρι τὸ 1831 σὲ 121. Συνολικὰ, λειτούργησαν 86 Δημοτικὰ Σχολεῖα (μὲ 6 κύρια μαθήματα, ποὺ ἦταν: γραφὴ, ἀνάγνωσι, ἀριθ-

ἡ Ἀντιπολίτευσι καὶ τὸ δίδυμο Μανιάτες (οἱ μεγάλες οἰκογένειες) καὶ οἱ Ὑδραῖοι (ἐφοπλιστὲς) ποὺ τὸν κτυποῦσε ἀδυσώπητα, ἕως τὴν ἡμέρα τῆς δολοφονίας του...». [Ἀναφορὰ τῆς κ. Μαρίας Εὐθυμίου, Καθηγήτριας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ΕΚΠΑ), στὴν παρουσίᾳ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἐλευθερίου Παπακώστα, *Ἰωάννης Καποδίστριας – Ἐνας κυβερνήτης γιὰ τὴν Ἑλλάδα*, ποὺ πραγματοποιεῖται στὴν Στοὰ Βιβλίου, στίς 5/2/2018].

¹² Ἡ ἀντιπολίτευσι κατηγόρησε τὸν Καποδίστρια ὡς «φωτοσβέστη» διότι δὲν προχώρησε στὴν ἱδρυσι Πανεπιστημίου. Ὁ ἴδιος, ὅμως, θεωροῦσε ἐκτὸς πραγματικότητας τὴν ἱδρυσι Πανεπιστημίου ἐκεῖνι τὴν ἐποχὴ, ἀφοῦ αὐτοὶ ποὺ θὰ σπουδαζαν δὲν εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴ Μέση Ἐκπαίδευσι ἐνθ' ἀκομὴ δὲν ὑπῆρχε καὶ τὸ κατάλληλα ἐξειδικευμένο ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ γιὰ νὰ στελεχωσεῖ ἓνα ἀνώτατο ἴδρυμα. Γνωρίζοντας τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητι ὁ Καποδίστριας ἔθεσε ὡς πρῶτο στόχο τὴν ἱδρυσι καὶ λειτουργίᾳ σχολείων τῆς πρωτοβάθμιας λαϊκῆς (δημοτικῆς) ἐκπαίδευσης, τὰ ὁποῖα θὰ βοηθοῦσαν τὸν λαὸ νὰ ἀνυψωθεῖ πνευματικά, ἠθικά καὶ βιοτικά, στίς πολὺ δύσκολες κοινωνικοοικονομικὲς συνθῆκες τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους. Παράλληλα, θὰ προχωροῦσε σταδιακὰ, δημιουργώντας τὶς προϋποθέσεις καὶ τὴν υποδομὴ γιὰ τὴν οργάνωσι καὶ ἐπέκτασι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ οικοδομήματος μέχρι καὶ τὴν ἀνώτατη βαθμίδα, ἀφοῦ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν ἔλειπαν οἱ προσπάθειές του γιὰ τὴν ἱδρυσι Πανεπιστημίου στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Εἶναι, ἐξάλλου, χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποτυχι τοῦ πολιτικοῦ τῆς ἐποχῆς καὶ συγγραφέα Νικολάου Δραγοῦμιν γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ φιλοσοφία τοῦ Καποδίστρια: «Τὴν δημοτικὴν ἀγωγὴν θηρεύον δὲν ἐθήρευνεν σκοπὸν καὶ τέμα τῆς ὅλης ἐκπαίδευσως, ἀλλ' ὡς προστοχεύσαν εἰς ἀνωτέραν βαθμίδα». Ὁ πρόωρος ὅμως θάνατός του δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο του.

¹³ *Ἱστορικαὶ Αναμνήσεις*, τόμ. Α΄, ἐκδ. Ἐρμῆς, Ἀθῆνα 1973. Ὁ Νικ. Δραγοῦμης ὑπῆρξε Γραμματέας στὴν Ἐθνοσυνέλευσι τῆς Τροιζίνος καὶ μετέπειτα Ὑπ. Ἐξωτερικῶν, ἐπὶ Βασιλείας Ὁθωνος).

μπτική, γραμματική, χριστιανική διδασκαλία και γραμμική ιχνογραφία), 46 έλληνικά, δηλαδή Γυμνάσια κατώτερου κύκλου (αντίστοιχα τῶν σημερινῶν γυμνασίων με τριετή φοίτηση), 1 Λύκειο, δηλαδή Γυμνάσιο ἀνώτερου κύκλου, 1 Διδασκαλεῖο, 1 Ἐκκλησιαστική σχολή, στή μονή Ζωοδόχου Πηγῆς στὸν Πόρο γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν μελλοντικῶν κληρικῶν, 2 Ὁρφανοτροφεία ἀρρένων καὶ 1 Θηλέων (Αἶγινα, ὅπου λειτούργησαν τρία ἀλληλοδιδακτικά σχολεία, ἀντίστοιχα τῶν σημερινῶν δημοτικῶν ἀλλὰ τετραετοῦς φοίτησης). Σχολεῖα ἰδρύθηκαν στὸ Ναύπλιο, στὸ Ἄργος, στὴν Τρίπολη, στὴν Ἀθήνα, στὴν Αἶγινα, στὸν Πόρο, στὴν Ὑδρα, στὸ Γαλαξίδι, στὴ Ναύπακτο, στὴ Μεθώνη, στὰ Φιλιατρά, στὴν Πάτρα, στὰ Καλάβρυτα, στὴ Σκιάθο, στὴ Σῦρο, στὴν Ἀμοργὸ καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πόλεις καὶ νησιά. Συστήθηκαν δευτεροβάθμια σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ὀνόμαζε «πρότυπα» ἢ «τυπικά», ἐνῶ, παρὰλληλα, διατηρήθηκαν καὶ τὰ λεγόμενα Ἑλληνικά σχολεῖα. Σύμφωνα με στοιχεῖα τοῦ 1828, σὲ συνολικὸ πληθυσμὸ 753.400 κατοίκων φοιτοῦσαν στὰ σχολεῖα αὐτὰ 14.000 μαθητὲς. Κατάφερε νὰ ἰδρύσει 121 σχολεῖα ὅλων τῶν βαθμίδων με 9.246 μαθητὲς (ὁ πληθυσμὸς τῆς τότε ἐλεύθερης Ἑλλάδας ἀνερχόταν μόλις στὶς 600.000 χιλιάδες), ἐνῶ ἄλλοι 5.000 μαθητὲς διδάσκονταν ἀπὸ ἐλεύθερους δασκάλους, κυρίως ἐξ αἰτίας ἑλλειψης αἰθουσῶν διδασκαλίας.

Μερίμνησε ὁ Καποδίστριας γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ λειτουργία 215 Σχολείων Μέσης βαθμίδας Ἐκπαίδευσης, ἐπίσης, τῶν ἀναφερομένων ὡς «Ἑλληνικῶν Σχολείων» τὰ ὁποῖα λειτούργησαν σχεδὸν σὲ κάθε Ἑπαρχία, καὶ στὰ ὁποῖα δόθηκε ἰδιαίτερη βαρύτητα στὴν κλασσικὴ παιδεία: Ἀρχαία κείμενα, Ἱστορία καὶ Γεωγραφία. Καὶ δὲν ἦταν τυχαία ἡ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὸν Καποδίστρια καὶ τοὺς συνεργάτες του. Μετὰ ἀπὸ 400 χρόνια σκλαβιάς, ἔπρεπε νὰ ὑπάρξει πάλι ἡ σύνδεση τοῦ Ἑθνους με τὶς ρίζες του καὶ τὴν ἀρχαία καταγωγὴ του. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἔφτασε τοὺς 9.246, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 6.718 φοιτοῦσαν στὰ 75 ἀλληλοδιδακτικά ποὺ λειτουργοῦσαν τὴν περίοδο αὐτὴ στὴ χώρα.

Ἄν συγκρίνει κανεῖς τὴν ἔκθεση τοῦ Ἑρρίκου Αὐγούστου Ντυτρὸν, κατὰ τὸν πρῶτο χρόνο διακυβέρνησης τοῦ Καποδίστρια, με τὴν ἔκθεση τοῦ Ν. Χρυσογέλου, στὸ τέλος μένει κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς προόδου ποὺ σημειώθηκε μέσα σὲ δύο μόνο χρόνια. Στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς διετίας, ὑπῆρχαν στὴν Αἶγινα περίπου 1.082 μαθητὲς καὶ σπουδαστές. Ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴ χώρα εἶχε ξεκινήσει ἡ προσπάθεια τῆς ἀνόρθωσης τῆς παιδείας. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1831 λειτουργοῦσαν ἤδη 121 ἐπίσημα κρατικά ἀλληλοδιδακτικά καὶ ἑλληνικά σχολεῖα με 10.000 μαθητὲς. Ἄλλα περίπου 500 παιδιὰ διδάσκονταν

ἀπὸ «ἐλεύθερους» δασκάλους, γιατί δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα σχολικὰ κτήρια. Λειτουργοῦσαν ἐπίσης καὶ 11 κυβερνητικὰ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, ἰδρύματα δηλαδὴ ποὺ συντηροῦντο ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν κυβέρνησι.

Στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια ἰδρύθηκαν καὶ λειτουργοῦσαν ἐπίσης διάφορες ἄλλες σχολές, ποὺ ἔγιναν ἀργότερα ἀνώτερες, ὅπως: ἡ Στρατιωτικὴ Σχολὴ τῆς Αἴγινας, ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ «Σχολὴ Εὐελπίδων», στὸ Ναύπλιο (1/7/1828), ἡ «Κεντρικὸ Πολεμικὸ Σχολεῖο», ὅπως ὀνομαζόταν, τὸ Ναυτικὸ σχολεῖο, τὸ «Ἐμπορικὸ σχολεῖο», στὴν Ἐρμούπολιν τῆς Σύρου, ἡ Γεωργικὴ Σχολὴ Τίρυνθας μὲ «Πρότυπο Ἀγροκίπιο». Ἀκόμη: Στρατώνας τριώροφος καὶ δύο Στρατοδικεῖα, τὸ Πανελλήνιο, συμβούλιο 27 μελῶν, Πρόνοια, Προάστιο προσφύγων, Δικαστήριον πρωτόκλιτο, Πολιτειογραφικὴ ὑπηρεσία (ἡ σημερινὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία) καὶ πολλὰς ἄλλες ὑπηρεσίες τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ Κράτους [Μουσεῖο Ἀρχαιοτήτων (Ἐθνικὸ Μουσεῖο), Ταχυδρομικὴ διοίκηση κ.ἄ.].

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας προσπάθησε νὰ καλυτερέψει τὴ μοῖρα ἑνὸς ταλαιπωρημένου ἐπὶ σειρὰ αἰῶνων λαοῦ, μὲ τὴν ὁργάνωσιν μιᾶς χρήσιμης, ὠφέλιμης καὶ ἐφικτῆς ἐκπαίδευσης γιὰ ὅλους. Ἦθελε καὶ ἐπεδίωξε νὰ ἐφαρμόσει μιὰ Ἐκπαίδευσιν, ὅπου Πολιτεία καὶ Ἐκκλησία θὰ συνοδοιποροῦσαν, χρησιμοποιώντας ὡς «ὄπλα» τοὺς τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ τὴν παράδοσιν, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν κατοίκων, μιᾶς χώρας ποὺ ἤθελε ὁ νέος Κυβερνήτης νὰ τὴν ἀναδείξει μεγάλη καὶ νὰ τὴν καταστήσει ἓνα παγκόσμιον κέντρο Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ. Παρέλαβε μιὰ οὐσιαστικὰ ἀνύπαρκτη ἐκπαίδευσιν καί, στὸν ἐλάχιστον χρόνον ποὺ κυβέρνησε, κατάφερε νὰ θέσει τὶς βάσεις, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στὴ στοιχειώδη (πρωτοβάθμια) ἐκπαίδευσιν, τῆς ὁποίας σήμερον δικαίως θεωρεῖται θεμελιωτής της.

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ σημερινὸ Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν (Ε.Κ.Π.Α.) ἔλαβε τὸ ὄνομά του τὸ 1911 χάριν στὸν Ἡπειρώτη εὐεργέτη Ἰωάννη Δομπόλη. Οἱ προηγούμενες ὀνομασίες του ἦταν «Ὁθώνειον», μιᾶς καὶ ἰδρύθηκε μὲ βασιλικὸ διάταγμα τοῦ Ὁθῶνα τὸ 1837, ἐνῶ τὸ 1862 μετονομάσθηκε σὲ «Ἐθνικόν». Ὁ Ἰωάννης Δομπόλης ἦταν πλούσιος ἔμπορος ποὺ ζοῦσε στὴ Ρωσία. Διέθεσε ὅλην τὴν περιουσίαν στοὺς ἑλληνικοὺς Δημόσιον γιὰ νὰ ἰδρυθεῖ Πανεπιστήμιον στὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν ὅρον πὺς τὸ νέον ἴδρυμα θὰ ὀνομαζόταν *Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιον*, πρὸς τιμὴν τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος, Ἰωάννη Καποδίστρια, ὅπως καὶ ἔγινε.